

Skolpliktsavdrag är fel väg att gå

Dagens Industri den 10 juni 2025

På senare tid har finansieringen av friskolor kommit att kritiseras som orättvis och olämplig. Systemet är tänkt att garantera lika villkor, men påstås leda till överkompensation av friskolorna. Kommunala skolor måste hålla tomma stolar för att kunna ta emot inflyttade elever och för att hantera svängningar i elevantalen, enligt kritikerna. Friskolor omfattas inte av skolpliktssansvaret och bör, enligt detta synsätt, få en lägre ersättning.

För att kompensera den kommunala skolan för ansvarskostnaderna föreslog Likvärdighetsutredningen för fem år sedan ett avdrag från friskolornas skolpeng, bedömt att uppgå till cirka 8,4 procent. Denna siffra baserades dock på antaganden snarare än empiri – och riksdagen bad därför den dåvarande regeringen att återkomma med ett nytt förslag, baserat på en analys av faktiska merkostnader.

Detta är alltså förväntningen på den så kallade Skolpengsutredningen, som väntas publicera ett delbetänkande i juni. Då kommer det att visa sig huruvida man har följt riksdagens uppmaning att studera den faktiska merkostnaden för skolpliktsansvaret – eller om man liksom Likvärdighetsutredningen har valt att bygga sina slutsatser på spekulation.

Att kommunerna kompenseras för eventuella merkostnader är viktigt av både moraliska och praktiska skäl. Å andra sidan hotas valfriheten – och principen om likvärdig finansiering – om ersättningen justeras alltför kraftigt, på ett sätt som inte har förankring i verkligheten. För att bättre uppskatta ansvarskostnaderna har jag i en ny rapport empiriskt undersökt hur demografiska svängningar påverkar kommunernas skolkostnader. Därtill studerar jag hur större inflöden av elever påverkar kostnaderna (och skolresultaten).

Studien visar att merkostnaden för demografiska svängningar i snitt har motsvarat cirka 1,7 procent av kommunernas skolkostnader. Alltså mycket lägre än vad som tidigare antagits. Effekten drivs av lokal- och undervisningskostnader, men varierar också kraftigt beroende på kommun och var i den demografiska cykeln kommunen befinner sig.

Det är dessutom endast i kommuner med långsiktigt minskande barnkullar som merkostnaderna uppstår. Långsiktigt växande kommuner – där merparten av friskolornas elever bor – slutar helt enkelt att utvidga skolverksamheten, om eleverna blir färre än vad den långsiktiga trenden förutspår. Detta avgörande mönster har missats helt i tidigare analyser.

Vidare finner jag inga tydliga samband mellan stora elevinflöden och skolkostnader (eller kunskapsutfall). Detta betyder inte att sådana effekter aldrig uppstår, men de tycks vara så pass ovanliga att det ter sig ekonomiskt oförsvarbart att, såsom Likvärdighetsutredningen föreslog, permanent lägga undan flera miljarder i beredskap för sådana inflöden.

Det är också tydligt att kommuner redan idag får kompenseras för delar av ansvarskostnaderna. Kostnader för outnyttjade klassrum behöver exempelvis inte räknas med i skolpengen till friskolor, enligt rättspraxis. Högre kostnader per elev som uppstår när kommunala skolor tar emot färre elever

än budgeterat, räknas samtidigt inte som ett resurstillskott och behöver därför inte ge friskolorna rätt till kompensation.

Detta betyder inte att kommunerna ersätts fullt ut för alla slags merkostnader som härrör från skolpliktsansvaret. Men eftersom merkostnaderna varierar kraftigt, och eftersom det är svårt att veta hur ansvarskostnaderna kommer att slå på förhand, vore ett skolpliktsavdrag som görs i förväg inte ändamålsenligt.

I stället föreslår jag att kommunerna först reserverar ett belopp centralt för att täcka eventuella ansvarskostnader. Beloppet skulle avgöras av kommunerna själva, men bör lämpligen baseras på befolkningsframskrivningar, kvalitetssäkrade beräkningar av förväntade merkostnader och historiska erfarenheter.

Det reserverade beloppet kan sedan användas för att ersätta skolorna där merkostnaderna uppstår. Använt belopp redovisas i efterhand för att säkerställa att reserven enbart används för ansvarskostnader. Återstående medel ligger kvar i reserven eller frigörs för annat. Ett sådant system vore mer träffsäkert än ett system som bygger på ett skolpliktsavdrag som görs i förväg.

Som min rapport visar är frågan om kommunernas merkostnader för skolpliktsansvaret mer komplex än vad som ofta antas i debatten. Men dessbättre krävs inga komplexa lösningar för att hantera dessa merkostnader. Med några justeringar och förtydliganden i lagen vore det fullt möjligt att skapa ett system som är funktionellt, rättvist och kostnadseffektivt.

Gabriel Heller Sahlgren